

Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma¹

Ezgi Pınar, Freie Universität Berlin, e-posta: ezgi.pinar@fu-berlin.de

Giriş

“Eski iyi şeylerden değil, kötü yeni şeylerden işe başla.”

Bertolt Brecht²

Türkçesi Metis Yayınları tarafından basılan Büyük Gerileme kitabı basılabir yıldan fazla oluyor. Bir yıl bir kitap incelemeesi için uzun bir süre olabilir fakat kitabın daha fazla tanıtıma ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Gündeme getirdiği konuların özellikle eleştirel akademik çevrelerde tartışılması ve belki benzer projeleri motive etmesi açısından kitap güncelliğini hala koruyor.

Büyük Gerileme Kitabı önemli bir görevi yerine getiriyor. Dünyadaki mevcut siyasal trendleri tartışmak, arkasında yatan, geçmişten gelen nedenleri yeniden gündeme almak için açık bir çağrı yapıyor. Kitap aynı zamanda siyasetçiler, sol siyasetçiler için bir kılavuz olarak da görülebilir. Sol-sosyalist çevrelerde, eleştirel akademide işçi hareketi / sosyal hareketler- yeni sosyal hareketler, kimlik siyaseti- sınıf siyaseti gibi tartışmaların artık ciddi anlamda bir düğüm halini almış tıkanıklığına işaret ediyor.

Geiselberger’in önsözüyle açılan kitaptaki şu not makalelerin ve kitabın derdini özetliyor: “Bir dünya düzeni çökerken, o düzen üstüne tefekkür başlar.” (Beck, 2011’den alıntılan Geiselberger, 2017: 9).

Kitap birçok farklı ülke örneğini içeren uluslararası bir projenin sonucu. 14 dile çevrilen kitapta, kendi alanlarında dünya çapında üne sahip akademisyenler, gazeteciler ve filozoflar olmak üzere farklı yazarlara ait 15 farklı makale bulunuyor. Bu makaleler bugünün siyasi atmosferini yani yükselen sağ siyaseti analiz ederken, konunun farklı boyutlarına odaklanıyor. Bu nedenle kitaptaki makaleleri tek tek ele almak yerinde olacaktır.

Demokrasiyi Canlandırmak Ama Nasıl: “Demokrasi Yorgunluğu”

Arjun Appadurai makalesinde otoriter liderlerin yükselişi ile neoliberalizm bağlantısını ortaya koyarken demokrasinin olanaklılığını sorguluyor. Küresel ekonominin-neoliberalizmin yapısal olarak dayattıklarının karşısında ulusal düzeyde bu türden politikalara müdahale etmeyen-edemeyen yönetimlerin-liderlerin meşruluk krizini kültürel alanda aşmaya çalıştıkları tezini ortaya koyuyor. Bu teze göre, ulusal egemenlik iddiasının sürdürülebileceği bir alan olarak kültür alanının önemi artıyor. Bu yeni popülist liderlerden Putin’in Avrupa karşıtlığı, Modi’nin Hindutvacılığı (Hindi milliyetçiliği), Erdoğan’ın Yeni Osmanlılığı ya da Trump’ın İslam karşıtlığı aynı stratejinin görünümleri. Bu strateji, bir küreselleşme karşıtlığına da değil, öz kültüre dönüşle küresel olarak güçlü olunacağı vaadine de yaslanmakta. Bu makaledeki biraz daha iddialı bir tez ise dünya otoriter popülizm tarihinde yeni bir sayfa açıldığı tezi; buna göre bu safhada liderlerin vaat ve hırsları ile takipçilerin zihniyeti kısmen örtüşmekte (2017:25). Bu noktada liderlerin demokrasiden nefret etmesi gibi geçerliliği olan şeyler söylene de, bu gibi saptamalarla bu tarihsel ve dünya ölçeğindeki eğilimi kişi- psikoloji düzeyinde açıklama genel eğilimine de sapılmış/prim verilmiş oluyor. Ki otoriterizm tartışmalarındaki en geleneksel ve o ölçüde aslında tutucu açıklamalar ve maalesef kabul gören açıklamalar bu tür psikolojik açıklamalar oluyor. “Günah keçilerine” karşı verilen mücadelenin alanı olarak yönetenler ve hatta iktidar mantığı açısından kültürel alana yönelme analizi yerinde, ancak bazen yazarın kendisi mi süreci kültürle açıklıyor belirsizliği de mevcut makalede. Avrupa’da demokrasinin krize girdiği, bunun otoriterizmle sonuçlandığı tezi üzerinden aslında bir tür eski tip temsili demokrasi-liberal demokrasi savunusu var. Liberal çokluğa gereksinim var (29) diyor yazar demokrasi yorgunluğuna yakalanmış Avrupa için. Avrupa Birliği ve liberal çokluk burada verili değerler olarak alınırken, yükselen otoriterizme karşı aslında bir nevi eskiye dönüş çağrısı yapıyor.

Adlandırma Sorunumuz: “Nesnesini ve İsmi Arayan Semptomlar”

Zygmund Bauman yazısında ilerleme fikrinin sürdürülmesinin uğraklarına değiniyor. Bir taraftan tarihin kaçınılmaz bir şekilde ilerleme yönünde ilerlemediğine işaret ediyor. İlerlememek bir tür gerileme oluyor yani ve Bauman bunun semptomlarına dair yazıyor burada. Bunu yaparken de bir kavramsal titizlikle hareket ediyor ve belli ki böyle olması gerektiğini düşünüyor, isimlendirmeyi önemsiyor. Bu semptomlardan birini göçmen paniği olarak tanımlıyor. “Üçüncü dünyanın Avrupa’nın kapılarını” çalmasıyla başlayan bu sürece eşlik eden kavramlardan biri de asimilasyon. Kavramlar yerli yerine oturtma çabasıyla çok-kültürlülük kavramını asimilasyonla ilişkilendiriyor ve

onun karşısında bir olgu olarak gerçeğin diasporalaşmasını koyuyor Bauman. Küreselleşme hakiki bir kozmopolitizm değil diasporalaşma getirmiştir ve bu haliyle de mahkûm edilmelidir. Bauman neoliberalizmden değil bir nevi çarpık küreselleşmeden bahsetmekte. Küreselleşmenin iktidar ile siyasetin birbirinden ayrılması sonucu doğurduğu saptamasının (40) ise ulus-devletlerle küresel görünmez eli karşıtlık içinde alma yanılığısına denk düştüğü söylenebilir.

Bauman, diğer yandan yukarıda söz edilen semptomları açığa çıkaran Avrupa demokrasisini sorguluyor. Dünyaya demokrasi, çok-kültürlülük ve hoşgörü bakımından referans noktası olma iddiasındaki Avrupa'nın bir çelişkiden mustarip olduğunu göç üzerinden ortaya koyuyor. AB'den çıkış, yükselen sağ popülizm gibi Avrupa içi tartışmaları Bauman kozmopolitizm kavramı ile tartışıyor ancak bu noktada da siyasal kültür çerçevesiyle sınırlı kalıyor ve Bauman'ın siyasal kültürcü bu bakışı, bugünkü kozmopolit acı durumu üreten ve sürdüren failleri görünmez kılıyor. Bu bakış açısının sonucu olarak da büyük yapısal ve küresel sorun tespitleri yaptıktan sonra diyalog ve birbirini tanıma gibi sadece normatif değil ama aynı zamanda naif önerilerde bulunuyor. Bauman semptomlardan bahsetse de sorunların çözümü noktasında sadece semptomlara odaklanmıyor ve kısa vadeli çözüm arayışlarında çok uzun soluklu bir kültür devrimi önerisini getiriyor.

Belirsizliğin Potansiyeli: “Geç Neoliberalizmde İlerici ve Gerici Siyaset”

Donatella Della Porta bu makalede ilerici ve gerici olarak ayırdığı siyasetlerin muhataplarına ve tabanlarına bakıyor ve Trump'ın zaferinden Brexit'e gericileşme dalgalarına bu toplumsal aktörler üzerinden yaklaşıyor. Sol muhalefetin tabanının 1960'ların sonundan itibaren işçi sınıfından yeni orta sınıflara kaydığına yer veriyor. Bu bilgiye ek olarak daha kritik olan soru ise geç neoliberalizm veya küreselleşmenin kaybedenlerinin nerede durduğu? Kaybedenler sağ popülizmde bir araya geliyorlar, örgütlü olmayan bu kitle popülist liderler üzerinden plebisiter siyasete kaymaktalar. Ancak Portella'ya göre başka bir siyasette bir araya gelmeleri mümkün. Kitlelerin neoliberalizme karşı tepkilerini geleneksel siyasi partilere alternatif siyasi kanallar yoluyla gösterme arayışları ilerici siyaset örneği olarak karşımıza çıkıyor. Latin Amerika kemer sıkma politikalarına karşı yapılan protestolar istikrar bozucu bu örneklerden (2017:56).

Solun tepkiyi bir siyasete dönüştürdüğü örnekler var elbet, sağ popülizmin egemen olması noktasında ise solun kurumlarının artık eskimiş olduğu, yeniye yanıt veremediği ve ulus aşırı bir koordinasyon sağlamamış olması ise kısmi bir açıklama. Neoliberalizmin evlatlarından biri olan göçmen karşıtı, milliyetçi sağcı kaybedenlere bir adres gösterilmiyor yazıda. Diğer evlat ilerici aktivistler için

yenilenmiş/yenilenecek olan sol kurumlar bir adres. Ortak bir adres bulmak zor bir ödev kuşkusuz, yazar bu yazıda bunu dert etmiyor ama kitaptaki başka makalelerde dert edildiği üzere bu önemli bir ödev.

Seçeneksiz Seçim: “İlerici Neoliberalizme Karşı Gerici Popülizm: Bir Hobson Seçimi”

Trump’ın seçilmesi Brexit ya da Bernie Sanders... Bunları seçmen başkaldırısı olarak özetliyor Nancy Fraser, böylelikle seçmen kitlesi büyük ölçüde aynı tepkiselliği paylaştıklarını en baştan teslim etmiş oluyor. Fraser burada farklı ve o ölçüde de önemli bir tespiti yer veriyor: Trump’ın zaferi küresel finansa karşı bir başkaldırıdan ibaret değil, seçmen kitlesi temelde neoliberalizmi değil, ilerici neoliberalizmi reddediyor (2017:60). Fraser ilerici neoliberalizm kavramını Della Porta gibi kültür ve değer yargıları bağlamında kullanmakla birlikte, eleştirel bir şekilde ele alıyor. Fraser’a göre “İlerici neoliberalizm, ABD’deki biçiminde yeni toplumsal hareketlerin (feminizm, ırkçılık karşıtlığı, çok-kültürcülük ve LGBTQ hakları) ana akım halleriyle, iş dünyasının üst düzey ‘simgesel’ ve hizmete dayalı sektörlerinin (Wall Street, silicon vadisi ve Hollywood) ittifakında oluşuyor” (age). Bu ittifakın sonucu “sistemin sosyal güvenliği ortadan kaldırma isteği, yeni toplumsal hareketlerden ödünç alınmış özgürleştirici bir karizmayla süslenip örülmüştü” diyerek kültür solculuğu diyebileceğimiz mefhumu sorumlu da tutuyor. Finans ve bilişim sektöründe varlık gösteren yeni toplumsal hareketçiler kendi kozmopolit habituslarına sahip çıkarken küreselleşmenin ezilen tarafının karşısında konumlanmış oldular. Sanayisizleşme artıkları ise sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel olarak da kaybettiler ve tam da bu noktada gerici dediğimiz sağ popülizmin etki alanının aranan öznesi haline gelmiş oldular.

Küreselleşmenin kaybedenlerinin gerici popülizm ile ilerici neoliberalizm arasında bir seçim yapmaları bekleniyor. Bu seçim, seçeneksizlikten değil ABD seçimlerinde Sanders’ın bastırılmasında apaçık görüldüğü gibi çoğunlukla da seçeneklerin bastırılabilmesinden ileri gelmektedir. Bu bakımdan şu çok önemli tespiti yapıyor: “Trump destekçilerinin öfkesi, her ne kadar sağlıksız bir biçimde göçmenler ve diğer günah keçilerine yöneltildiyse de, oldukça meşrudur. Buna verilecek doğru yanıt ahlaki kınama değil, siyasal tanıma olmalıydı, bir yandan da bu öfke finansal sermayenin sistemsel açgözlülüğüne yöneltilmeliydi.”

Kısacası Fraser ilericilik-gericilik tartışmasında bir başka olanağa işaret ediyor. İlerici neoliberalizm gerici sağ popülizm karşısında yenilmiş olabilir ancak Fraser için bu yenilgi için üzölmeye değmez çünkü sol siyasetin yeniden kurulacağı moment burası.

Demokrasiden Feragat: “Bağımsızlaşma Paradoksundan Liberal Elitlerin Ölümüne”

Eva Illiouz yazısında demokrasinin ya da en azından bugünden bakınca demokrasi söyleminin hamiliğini yapan batının kendi ötekisi yani gerici hareketlerle karşılaşmasını ele alıyor. Bunu İsrail örneği üzerinden yapıyor. İsrail örneği gerici popülist politikalar bakımından görece eski tarihli bir örnek olmasıyla dikkate değer. Hatta “dünyanın İsrailleşmesi” bu bakımdan çok yerinde bir kavramsal referans. Liberal bir devletin vatandaşlık hukuku ve de uluslararası hukuktan geriye dönüşün her zaman mümkün olduğunu göstermekte. Bu makalenin temalarından biri de sekülarizm ve fundamentalizm bağlamında ulusal bağımsızlık hareketleri. Özellikle Siyonist ulus projesinin seküler dinamiklerinden bugünkü köktenci haline gelmesi üzerinden yükselen Yahudi milliyetçiliğini mevcut gericileşme dalgasını ve liberalizmin geldiği konumu analiz ediyor.³ Bunun dinamiklerini ulusal projenin, sosyal ve ekonomik anlamda eşitlikçi ve adil olmayan bir tarzda hayata geçirilişinde arıyor. Aşkenaz Yahudileri ile Mizrahi Yahudiler arasında kuruluşun bu yana gelen sınıfsal ayrılıklar; Mizrahi Yahudi’lerin sağcı ve milliyetçi bir akımın yörüngesine girmesinin tarihsel arka planıdır. Kentli, seküler, eğitilmiş, hoşgörülü, yer yer solcu Aşkenazlar karşısında Mizrahilere gericilik ve milliyetçilik düşüyor. Bu tarihsel tespitle birlikte dünyanın bir gecede altüst olmadığını, bugünkü gericileşme dalgası ile yüzleşmek için tarihsel bir perspektife gereksinim olduğunu da ortaya koymuş oluyor. İsrail’in özgün toplumsal yapısında dahi böyle bir evrensel eğilimi izleme olanağı sunarken, Illioiz (2017:79) “kimlik, etnisite ve ırk üzerinden sürdürülen politikaların” solun dünya ölçeğindeki düşüşündeki payına dikkat çekiyor. Kısacası “sağ popülizm tüm dünyada yükselişte çünkü emekçi sınıflar, şirket kapitalizmi tarafından yıkıma uğratıldı ve ilerici kültürel elitler tarafından değersizleştirildi.” (85) diyerek Illiouz çubuğu kültürel sermayelerinin sürdürülmesine fazlasıyla odaklanan solculara büküyor.

Yepyeni Dünya Düzeni: “Çoğunlukçu Gelecekler”

Ivan Krastev, liberal demokrasi rüyasının bittiği tespitiyle makaleyi açarken, genç kuşakların demokrasiye inanmadığı ve siyasetle ilgilenmediğine dair bir araştırma verisine yer veriyor. 1989 sonrası adına Yeni Dünya Düzeni denilen küresel düzenin bitişini ve otoriter rejimlerin yükselişini bir tersine dönüş olarak değerlendiriyor. Sorunu komünizm sonrası dönemle başlatarak, liberal demokrasiye alternatif bir ideoloji çıkmadığı noktada liberal demokrasiden farklı türden sapmaların beklenebileceğine dikkat çekiyor. Yazı bugünkü göçmen karşıtlığı ve birlikte yükselen sağ popülizm örneğinden hareketle küreselleşmenin ulus-devletlerin yabancıları entegre etme kapasitesini azalttığı

tezini savunuyor. Krastev için bu gericileşmeden kaçabilmek ideolojik bir alternatif olmadığı noktada mümkün değildir. Alternatifsiz olduğu iddia edilen liberal demokrasi alternatifini Avrupa’da ve dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan sağ sapmada yaratmaktadır. Yazarın siyasal düzene dair tespitlerinin referans noktası Avrupa’dır, Avrupa siyasetindeki kimlik politikalarının merkezi hale gelmesi alternatifsizliği yeniden üretmektedir.

Bunun dolaylı bir sonucu olarak da “Avusturya’da mavi yakalı işçilerin %85’den fazlası cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı sağ milliyetçi-muhafazakâr adaya oy verir” (2017: 93). Burada popülist sapmanın nüvelendiği nokta olarak sosyalizmin bir sistem, ideoloji ve daha önemlisi tarihin ilerisindeki bir ütopya olarak sönümlendiği tarihe işaret eder. Bu bakımdan makale gerici sapmayı-liberal demokrasiden geriye düşüş- büyük ölçüde ideolojik boyutuyla ele alırken, ideolojik olarak sosyalizmin gücünü kaybetmesinin gerici dalgadaki rolüne vurgu yapmaktadır.

Yerkürede Bir Kıta: “Güvenli Avrupa”

Bruno Latour’un makalesinin özünde Avrupa’nın bugünkü krizini yeni bir birleşik Avrupa’ya çevirmek gerektiği ve bunun olanaklı olabileceği tezi yatmaktadır. Söz konusu krizin unsurları küreselleşmenin başarısızlığı, göçmen akını ve iklim değişimi. İlk iki unsur diğer makalelerden tanidik, bu makale ise iklim değişiminin altını kalın kalın çiziyor. Hatta 12 Aralık 2015’te Paris’te COP21 iklim konferansı sonrası varılan anlaşmayı son dönemin en önemli tarihsel olayı olarak ele alıyor. İklim değişimi uluslararası sınırların aşınmasında önemli bir faktör ve iklim değişikliğinden kaynaklanan göç tüm dünyanın huzuru için dikkate alınması gereken bir olgu. Hatta yazara göre nasıl ki “deregülasyon” ve “sosyal devletin parçalanması” 80’li yılların toplumsal eşitsizlik kaynağı ise “iklim inkarcılığı” 2000’li yılların temel eşitsizlik kaynağı. (2017: 105). İklim değişikliğinin farkında olan bir kesim vardır, Latour’un aydın seçkinler dediği bir kesim. Ancak bu toplumsal grubun sosyo-ekonomik profiline dair bir bilgi sunmaz hatta tam olarak kimi kast ettiği de belirli değildir; sürdürülebilirlik tezine yoğunlaşan CEO’lar mı, çevre mühendisleri ve/veya diğer uzmanlar mı, sivil toplum örgütleri veya çevre aktivistleri mi yoksa hepsi birden mi? İklim değişikliğinin bilincinde ancak bunu toplumsal bir sorumluluk olarak ifade etmeyen bu aydınların kim olduğunu yazı boyunca havada kalıyor. Dolayısıyla da kötü Avrupa düşerken, iyi Avrupa’nın kimler tarafından inşa edileceği meselesi baştan sakatlanıyor.

Topyekûn: “Özgürlük Korkusunu Aşmak”

Bugün işçi sınıfının ırkçılığa prim vermesinin neredeyse doğal bir durum gibi gericiğin, yabancı düşmanlığının, milliyetçiliğin alt sınıfların doğasında olan

özelliklermiş görüldüğü sol kültüre 70'lerden bir işçinin ırkçılığa reddiyesiyle yanıt veriyor Paul Mason. İşçi olan babasıyla bir ragbi maçı anısı ile sosyal hareket tezlerinde, popülizm tezlerindeki kolaylıktan da beslenen genel kabullere itiraz ederek önemli bir siyasal çıkarım sunuyor. Neoliberalizmi ekonomik anlamıyla ele alırken, emekçiye ve onun mekânına fabrikaya bakarak gerici dönüşümü analiz ediyor ve bunu İngiltere üzerinden yapıyor. Brexit ve Trump'ın zaferi ile belirginleşen krizi işçi sınıfı kültürünün ilerici özünün yozlaşması ile paralellik gösteriyor yazara göre. Bu bakımdan "işçi" mefhumunu geri kazanmayı öneriyor ve bir değişim olacaksa onun failinin de "ağ içindeki bireyler" değil (2017:123) işçilerin olacağını söylüyor. Sosyal demokrat siyasete bu çağrıyla yaparken, işçilik tanımının maaşlarıyla geçinenler, teknolojik işgücü, devlet memurları, göçmen işçiler, kadınlar v.b grupları-ağları kapsayacak şekilde genişletiyor.

Neoliberalizme karşıt olacak bir siyasetin ancak yeni bir anlatı ile mümkün olacağını altını önemle çiziyor. Bu bağlamda siyasi projelerde unutulmuş bir olguya dikkat çekiyor ve bize topyekûn sözcüğünü hatırlatıyor. Bu yazıyı kitaba rengini veren fikirlerin bir derlemesi olarak da görmek mümkün. Parçacı siyasetler ilerici siyasete yani sol siyasete kaybettirdi, artık toparlanma zamanı.

Etik Kaygılar: "Hınç Çağında Siyaset: Aydınlanma'nın Karanlık Mirası"

Pankaj Mishra makalesinde kitlelerin öngörülemezliği tezine karşı rasyonellik varsayımının terk edilmesi gerektiği tezini savunuyor. Otoriter eğilimlerin gördüğü desteği irrasyonelizm olarak ele almayı eleştiriyor. Modernizmin temel liberal varsayımı olan "Kişilerin maddi çıkarlarına göre hareket eden, bu çıkarlar engellendiğinde öfkelenen, dolayısıyla çıkarların kavuştuklarında mutluluk duyan rasyonel aktörler olduğu" (2017: 129) varsayımının terk edilmeden yeni siyasetin yükselişinin anlaşılamayacağını savunuyor ve tam da bu noktada Aydınlanma mirası ile bir hesaplaşmaya girişmiş oluyor. Mishra'ya göre "aydınlanma hümanizmi ve tarihsel bakış içinde yaşadığımız dünyayı açıklayamıyor" (131).

Gary Younge'dan alıntıyla "ekonomik endişe ile sağ milliyetçilik arasındaki bağı fazla abartmamalı" diyerek ekonomist bakış açısına yetersizliği noktasında bir eleştiri getirirken, bu bağı yani yükselen milliyetçiliği, otoriter eğilimler, dincileşmeyi nasıl anlamalı sorusuna kitlelerin duyguları, ahlak ve değer yargıları ötesinde bir açıklama bu metinde sunmuyor. Buna çok farklı bir düzeyden, bireyci bir düzeyden yanıt arayarak duygular, bilinçaltı vb. gibi psikanalitik kavramlarla anlamayı ve anlatmayı tercih ediyor. Bunu da aslında bu tarz toplumsal konular bakımından büyük ölçüde geride bırakılmış Freud referansı ile yapıyor. Aslında makale bugün neden yeniden Freud sorusunu sordurarak yeni bir tartışma alanı açma potansiyeliyle gericileşme tartışmalarına katkı yapıyor diyebiliriz.

Bugünkü siyasi durum neoliberalizmin bir aşaması ve kuşkusuz rasyonellik söylemi ve kendine özgü rasyonalizmi ile bu safhaya erişebilmiştir. Kitlelerin tepkileri ekonomik indirgemeci bir şekilde anlaşılabilir ancak kitle psikolojisini manipüle edici yöntemlerin maddiliği de psikolojik düzeyin analitik olarak yetersiz olacağına göstergesidir. Liberal varsayımın yanlışlığı-etik dışılığı-gayri insaniliği vb. dünyanın liberalizmin dayattığı ekonomik rasyonaliteyle şekillendiği gerçeğini değiştirmede ölçüde, psikolojik açıklamalar bize bir analiz olanağı sağlamıyor.

Siyaset Yapmak: “Cüret Etme Cesareti”

Robert Misik’in yazısı profesyonel siyasetçi ve siyaset alanı teması etrafında şekilleniyor. Şöyle ki otoriter eğilimlerin ya da “otoriter anti-siyasetin yükselişi”nden (2017: 144) kitlelerden kopuk bu profesyonel siyaset yapma tarzını sorumlu görüyor ve siyasetteki özellikle sosyal demokrat ve/veya sosyalist siyasetteki seçkinleşme eğilimini mahkûm ediyor. Çağrısı net: “sınıfı konuşalım” (144). Sosyalist ve sosyal demokrat partiler orta sınıf partisi haline gelirken, yoksullar, işçiler, ezilenler, kaybedenler bu partilerden temsil bulamadıklarında yeni arayışlara yöneliyorlar. Bu gruplar tıpkı Eva Illouz’un İsrail örneğinde bahsettiği gibi kültürel olarak da yabancılaştıkları bu “ilerici” temsillerden ve onların kültürel seçkin dünyalarından uzaklaşıyorlar.

Misik, “ilerici öğrenciler, enternasyonalist fikirliler, inançlı solcular” (148) ile küreselleşmenin kaybedenleri arasındaki, kendini özellikle kültür ve ideoloji alanında var eden yarı ne ölçüde suni ne ölçüde sınıfsal bir yarıdır ve bu yarı kapanabilir mi sorusuna odaklanıyor. Misik bu rahatsız edici hakikati, belki de bir akademisyen değil gazeteci olduğu için siyaseten doğruculuğa kaçmadan, eğip bükmeden apaçık ortaya koyuyor. Bu yarığın kapanması için sekiz maddede özetlediği ve temelde solun retorikini ve kitlelere bakışını değiştirmesi gerektiğine dair fikirler dikkate değer. Kısacası, bu yazısında Misik cüret ediyor, can sıkıcı hakikatle yüzleşmeye, ve gerici eğilime kaptırılan “kitle” yi geri kazanmak için çabalamaya.

Çelişkiler Tarihi: “Uygarlık Dışına Çıkma: Batı Toplumdaki Geriye Yönelik Eğilimler Üzerine”

Oliver Nactwey de diğer makalelerde olduğu üzere açılışı Trump ile yapıyor. Aydınlanma’dan bu yana insan hakları, kadın-erkek eşitliği, demokrasi, düşünce özgürlüğü vb. konularda yol kat etmiş olan Batı’da Trump’ın zaferini bir geri düşüş olarak okuyor. Uygar dünyanın değerlerinden sapılırken, gerici eğilimler “toplumsal, siyasal ve kültürel huzursuzluklar” (2017:156) birlikte nüfuz ediyor dünyaya.

Değerlerin aşınması noktasından harekete geçen Nactwey bu makalede bunun tarihsel-sosyolojik analizini yapmak iddiasındadır (157). Analiz nesnesini ilerleme ile gerilemenin özel bir bileşimi olarak tarifler çünkü, gerileme eğilimi diye tarif ettiğimiz dönemde toplumsal ilerleme hala söz konusudur. Buradan anlaşılıyor ki, bu ilerleme-gerileme dinamiğinin kaynağı uygarlaşmanın piyasayla iç içe geçen tarihsel gelişimidir.

Yerleşik güçler ve dışarıda kalanlar kavramları Nactwey'in sosyolojik analizinin unsurlarındandır. Siyaset alanı, bu yerleşik güçler ile dışarıda kalanlar arasındaki çekişme ve mücadele ile biçimlenir. Uygarlık projesi altında birleştirilemeyen, uzlaştırılmayanların varlığı yazarın bugünkü uygarlıktan çıkma eğilimi dediği şeyi doğurmuştur. Batı uygarlığını bir ideal olarak gören, uygarlığa kendinden menkul bir uzlaşma anlamı yükleyen bu bakış açısı antagonizmanın varlığını görmezden gelmektedir. Veya başka bir ifadeyle yazar antagonizmayı açıklamaya niyetlenmemektedir.

Krizden Çıkış: “Küresel Gerilemeden Postkapitalist Karşı -Hareketlere”

César Rendueles 2008 krizinde, daha önceki yerel krizlerden farklı olarak neoliberal hegemonya krize girdi diyor çünkü insanlar krizin sorumlusu olarak küresel kapitalizmi –adı belki bu şekilde konmasa da- hedef tahtasına oturtular.

Polanyi referansıyla, post liberalizm kavramına atıfla, siyasal kutuplaşma, kurumsal istikrarsızlık ve kolektif nefretin bir kez daha yön verdiği bugünün toplumunu postneoliberal olarak tanımlıyor. Ancak belirtmek gerekir ki, tariflediği yapı neoliberalizmin derinleşmiş ve derinleştiği ölçüde sarsılmış bir formuna tekabül ediyor. Rendueles bu formu ve egemen siyasal atmosferi kaçınılmaz bir durum olarak değil başka türünün yaratılmasına dair bir irade yokluğunun sonucu olarak görüyor. Buradan hareketle de ekonomik krizi demokratik ve eşitlikçi alternatiflerin ortaya çıkmasına vesile olan bir olgu olarak ele alıyor ve nitekim post kapitalist karşı-hareketler bu seçeneğin mevcut olduğunun göstergesi oluyor yazar için. Bu bakış açısı, uygarlık tezlerindeki normatifliği somutlamaya olanak tanınması bakımından önemli bir getiri. Kriz üzerinden analizini olgunlaştırırsa da Rendules bunu ekonomik indirgemeci bir tarzda yapmıyor. Sol siyasal söylemin yetersizliği ve kitle iletişim araçlarının iktidar tarafından yaygın kullanımı vb. etmenler demokratik alternatiflere yönelmek yerine kitlelerde muhafazakâr milliyetçi eğilime kapılmayı doğuruyor. Gerilemenin ekonomi-politik analizini yaparken, öğrenilmiş çaresizliğin önlenemez ya da değiştirilebilir olduğunu da tarihsel bir bakışla sunuyor.

TINA Nereden Nereye: “Neoliberal Kapitalizm için Sonun Başlangıcı: Bastırılanların Geri Dönüşü”

Wolfgang Streeck Neoliberal kapitalizmin ekonomi politik analizini yapmakta ve “hakikat sonrası çağı” (2017:185) önceleyen gelişmeleri yeniden sıralamakta. Büyük Gerileme, büyük bir istek ve niyetle uygulanan dışlayıcı, yoksullaştırıcı, istihdam ve refah yaratmaktan uzak neoliberal ekonomi siyasetinin bir uğrağı. Bu uğrakta bastırılmışlar geri dönüyor, Streeck’in başlığında açıktan ortaya koyduğu haliyle.

Bu geri dönüşün farklı formları var. Batı demokrasilerinde “sandığa gitme oranları yıllarca düştükten sonra kısa bir süre önce, bilhassa alt tabakalarda yeniden yükselmesi” bunun geri görünümünden biri. Bu gelişmeyi ve daha fazlasını kapsayan popülizm kavramı ise sürecin kilit kavramlarından biri Streeck açısından, sağ ve sol varyasyonları ile. Burada yazar özellikle popülizmin pejoratif bir içerikte kullanılmasını konu ediniyor ve popülizme kitleler bakımından bilişsel bir sorun muamelesi yapan bakışı reddediyor.

Burada diğer makalelerde gördüğümüz gibi neoliberal hegemonya krizinin bir ifadesi olan popülist eğilimleri bir karşı çıkış siyaseti olarak okuyor Streeck ve bu eğilimin ulusal demokrasileri canlandırıcı bir potansiyel barındırdığını düşünüyor. Bu bakımdan örneğin Brexit’i kitlelerin refahını gözetmeyen bir politikanın bedeli ve yönetici sınıf açısından hesap vermeden hareket edilen yılların bitişinin habercisi olarak görüyor (194).

Bir Mektup: “Sayın Başkan Juncker”

David Van Reybrouck, Avrupa Konseyi başkanı Jean-Claude Juncker’e yazdığı açık mektupla Avrupa Birliği projesinin bugünü ve geleceğini sorguluyor. Aslında projeyi ömrünü doldurmuş bir proje olarak baştan ortaya koyuyor ve bunun analizini referandum ve seçim gibi temsil yöntemleri üzerinden yapıyor. Genel seçimler ve özellikle referandumların eksik temsilin sorumlusu, tarihi geçmiş yöntemler olarak tarif ederken, Avrupa Birliği’nin yapısının da bunlarla ayakta kalmaya çalıştığı ölçüde tarihi geçmiş bir yapı olarak formüle ediyor. AB’yi ve onun geleceği için yapılan referandumları yazar anlamsız bulurken aslında oy vermekle sınırlı geleneksel demokrasi anlayışını da sorguluyor.

Bu yazı temasını kurumsallıkla ve AB kurumsal yapısı ile sınırlandırmaktadır. Avrupa Birliği içerisindeki sosyal demokrat partileri kitlelerden uzak büyük ölçüde kendi kurumsal varlığının derdinde partiler olarak eleştiriyor. Temsili demokrasiye alternatif olarak katılımcı demokrasiyi öne sürüyor ancak söz konusu kurumsal ve de yapısal eleştirilerin ardından, pratikteki anlamını pek

de detaylandırmadan katılımcı demokrasi yazarın genel yönteminden ayrılarak oldukça soyut bir demokrasi modeli olarak kalıyor.

Evrensellik Yeniden: “Populist Cazibe”

Slavoj Zizek popülist eğilimlerin arkasındaki huzursuzluğa vurgu yaparken bunu sınıf siyaseti için bir olanak görüyor. Aşama aşama koyduğu bu tezlerini ise ABD, Avrupa ve Rusya'nın liberal değerlere karşı aldığı konumlar üzerinden ele alıyor. Popülizm kısılcığında solun, daha doğrusu Avrupa solunun nasıl siyaset üretmesi gerektiğini tartışıyor.

Göçmen karşıtlığı ve milliyetçiliğin kimlik siyasetinin bir diğer yüzü olduğunu belirtirken, buna karşı yapılması gerekenin evrenselliliği yeniden kazanmak olduğunu vurguluyor. Yazının en anlamlı katkısının bu olduğunu söylemek mümkün. Sağ popülizmin kitlelerin öfkesine karşılık gelmesini bir kez de Zizek belirtiyor ve buradaki potansiyeli önemsiyor. Bu bakımdan yazının bir diğer anlamlı katkısı da siyaseten uzlaşmaya değil çatışmaya biçtiği rol.

Solun evrenselci özünden ödün vermemesi gerektiğini belirtiyor Zizek ve özellikle sol popülizm gibi kısa vadeli ve özü itibarıyla sistem içi seçeneklere hızlıca yönelmesini hatalı buluyor. Sağ popülizmin esas itibarıyla sınıfsal bir refleks olduğu iddia ediliyorsa eğer, bunu radikal sol siyaset için bir zemine dönüştürmeli diyor özetle. O yüzden bu gelişmeleri korku ve umutsuzlukla değil heyecanla karşılıyor bir nevi, çünkü “Yeryüzünde kargaşa çıktı, dolayısıyla işler yolunda.” (224)

Sonnotlar

¹ Geiselberger, H. (Ed.) (2017) *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*, Çev. Aslı Biçen, Orhan Kılıç, Merisa Şahin, Ahmet Nüvit Bingöl, İstanbul: Metis Yayınları.

² Benjamin, W. (1975). Brecht'le Söyleşiler. *Birikim*, çev. Bülent Aksoy, 7: 31-41

³ Ulusal kurtuluş hareketlerinin sekülerleşme ve modernleşmeyi savunduğu örneklerden hareketlerle, dinciliğin kendini Batı karşıtlığı üzerinden tanımlaması güncel bir sorun olarak da ele alınmalıdır. Bu tür bir siyasallaşmaya anti-emperyalizmin anti-Batıcılık (ve demokrasi, yurttaşlık hukuku gibi birtakım batılı değerleri de karşısına alacak şekilde) biçiminde ifade bulmasında da rastlamak mümkün. Ya da tam tersi bir şekilde anti-emperyalist olmayan bir içerikte anti-emperyalizm ve anti- küreselleşme söyleminin otoriterleşmenin kurucusu olduğu bir siyasallaşma. Nitekim örneğin Erdoğan'ın Batı karşıtı söylemi ile popüler destek sağlaması ve toplumda yükselen huzursuzluğa karşı dışarıyı hedef göstermesi bunun güzel bir örneğidir.

